

ISSN 2414-9012
ISSN (Online) 2616-8766

НАУКОВИЙ
ВІСНИК

HISTORY
JOURNAL

ЧЕРНІВЕЦЬКОГО
НАЦІОНАЛЬНОГО
УНІВЕРСИТЕТУ ІМЕНІ
ЮРІЯ ФЕДЬКОВИЧА

OF YURIY FEDKOVYCH
CHERNIVTSI NATIONAL
UNIVERSITY

Рік заснування 1996

Foundation year 1996

№ 2/2022 (56)

№ 2/2022 (56)

ІСТОРИЯ

HISTORY
SCIENCES

Чернівці
Чернівецький національний
університет
2022

Chernivtsi
Chernivtsi National
University
2022

Друкується за ухвалою вченої ради
Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича

*Журнал входить до переліку наукових фахових видань України
з історичних наук категорії «Б»*

*Наказ Міністерства освіти і науки України № 409 від 17.03. 2020 р.
Свідоцтво про державну реєстрацію КВ № 21905-11805ПП від 05.02.2016 р.*

*Журнал індексується науково-метричною базою Index Copernicus
Веб-сайт: <http://hj.chnu.edu.ua>*

Науковий вісник Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича : Історія. Чернівці : Чернівецький університет, 2022. № 2. 132 с.

<https://doi.org/10.31861/hj2022.55>

ISSN 2414-9012

ISSN (Online) 2616-8766

Тематика наукового вісника охоплює питання історії України, всесвітньої історії, політичної історії, археології, етнології, спеціальних історичних дисциплін та краєзнавства.

У збірнику публікуються дослідницькі роботи та рецензії. Статті друкуються українською, російською, польською, румунською, англійською, німецькою та французькою мовами.

Редколегія випуску:

Олександр Филипчук, канд. іст. наук, наук. редактор (Чернівці, Україна);

Олександр Добржанський, д-р іст. наук, заст. наукового редактора (Чернівці, Україна);

Богдан Боднарюк, д-р іст. наук (Чернівці, Україна);

Степан Борчук, д-р іст. наук (Івано-Франківськ, Україна);

Юрій Макар, д-р іст. наук (Чернівці, Україна);

Анджей Гіль, д-р іст. наук (Люблін, Польща);

Роман Дрозд, д-р іст. наук (Слупськ, Польща);

Лізавета Дубінка-Гуца, канд. іст. наук (Копенгаген, Данія);

Оксана Каліщук, д-р іст. наук (Луцьк, Україна);

Мирослав Кметь, д-р іст. наук (Банська Бистриця, Словаччина);

Антоній Мойсей, д-р іст. наук (Чернівці, Україна);

Штефан Пурич, д-р іст. наук (Сучава, Румунія);

Олександр Руснак, канд. іст. наук (Чернівці, Україна);

Олександр Сич, д-р іст. наук (Чернівці, Україна);

Людмила Стрільчук, д-р іст. наук (Луцьк, Україна);

Вікторія Тельвак, канд. іст. наук (Дрогобич, Україна);

Сергій Троян, д-р іст. наук (Київ, Україна);

Володимир Фісанов, д-р іст. наук (Чернівці, Україна);

Михайло Чучко, д-р іст. наук (Чернівці, Україна);

Йоханнан Петровський-Штерн, д-р іст. наук (Чикаго, США);

Микола Гуйванюк, канд. іст. наук, відповідальний редактор (Чернівці, Україна).

Адреса редколегії: 58012, Україна, м. Чернівці, вул. Коцюбинського, 2,
Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича,
факультет історії, політології та міжнародних відносин, тел. +38-050-538-51-10
e-mail: o.dobrzanskiy@chnu.edu.ua

Published by Academic Council
of Yuriy Fedkovych Chernivtsi National University

Academic Journal Category «B»
Order of the Ministry of Education and Science of Ukraine
№ 409 dated 17.03.2020
Certificate of registration KB № 21905-11805IIP dated 05.02.2016
The journal is indexed by scientific-metric base Index Copernicus
Website: <http://hj.chnu.edu.ua>

History Journal of Yuriy Fedkovych Chernivtsi National University, Chernivtsi :
Ч-49 Chernivtsi University, 2022. № 2. 132 p.
<https://doi.org/10.31861/hj2021.55>
ISSN 2414-9012
ISSN (Online) 2616-8766

The Journal keeps readers up-to-date with concise, thoughtful reviews of key topics on all aspects of the History of Ukraine, World History, Political History, Archeology, Ethnology, Anthropology and Regional Studies.

The backbone of the Journal comprises research and reviews. Languages: Ukrainian, Russian, Polish, Romanian, English, German and French.

Editorial Board:

Oleksandr Fylypchuk, PhD in History, Editor-in-Chief (Chernivtsi, Ukraine);
Oleksandr Dobrzhanskyi, Doctor of History, Deputy Editor-in-Chief (Chernivtsi, Ukraine);
Bohdan Bodnariuk, Doctor of History (Chernivtsi, Ukraine);
Stepan Borchuk, Doctor of History (Ivano-Frankivsk, Ukraine);
Yurii Makar, Doctor of History (Chernivtsi, Ukraine);
Andrzej Gil, Doctor of History (Lublin, Poland);
Roman Drozd, Doctor of History (Slupsk, Poland);
Lizaveta Dubinka-Guscha, PhD in History (Copenhagen, Denmark);
Oksana Kalishchuk, Doctor of History (Lutsk, Ukraine);
Myroslav Kmet', Doctor of History (Banska Bystrica, Slovakia);
Anthonii Moisei, Doctor of History (Chernivtsi, Ukraine);
Ştefan Purici, Doctor of History (Suceava, Romania);
Oleksandr Rusnak, PhD in History (Chernivtsi, Ukraine);
Oleksandr Sych, Doctor of History (Chernivtsi, Ukraine);
Lyudmila Strilchuk, Doctor of History (Lutsk, Ukraine);
Viktoriia Telvak, PhD in History (Drohobych, Ukraine);
Serhii Troian, Doctor of History (Kyiv, Ukraine);
Volodymyr Fisanov, Doctor of History (Chernivtsi, Ukraine);
Mykhailo Chuchko, Doctor of History (Chernivtsi, Ukraine);
Yohanan Petrovsky-Shtern, Doctor of History (Chicago, USA);
Mykola Huivaniuk, PhD in History, Executive Editor (Chernivtsi, Ukraine).

Editorial Address: 58012, Ukraine, Chernivtsi, Kotsiubynskyi Str. 2,
Yuriy Fedkovych Chernivtsi National University,
Faculty of History, Political Science and International Relations, tel. +38-050-538-51-10
e-mail: o.dobrzhanskyi@chnu.edu.ua

ЗМІСТ

ІСТОРІЯ УКРАЇНИ

Филипчук О. РУСЬКО-ВІЗАНТІЙСЬКИЙ ДОГОВІР 971 р: АВТЕНТИЧНИЙ ВІЗАНТІЙСЬКИЙ АКТ ЧИ МІСТИФІКАЦІЯ ЛІТОПИСЦЯ?	6-17
Fylypchuk O. THE RUS'-BYZANTINE TREATY OF 971: THE AUTHENTIC BYZANTINE ACT OR THE CHRONICLER'S MYSTIFICATION	6-17
Воротняк І. МОДЕЛІ ІНТЕГРАЦІЇ ЛИПОВАН В ПОЛІЕТНІЧНЕ СЕРЕДОВИЩЕ БУКОВИНИ: ВІД ЗБЕРЕЖЕННЯ ЕТНОКУЛЬТУРНОЇ САМОБУТНОСТІ ДО ІНОЕТНІЧНИХ ТА ГЛОБАЛІЗАЦІЙНИХ ВПЛИВІВ	18-29
Vorotniak I. MODELS OF THE LIPOVANS' INTEGRATION INTO THE MULTI-ETHNIC ENVIRONMENT OF BUKOVYNA: FROM PRESERVATION OF ETHNO-CULTURAL IDENTITY TO NON-ETHNIC AND GLOBALIZATION IMPACTS	18-29
Ковалець Л. ТАКИ НАШ ГРИГОРІЙ КУПЧАНКО: СПРОБА ПЕРЕПРОЧИТАННЯ ІСТОРІЇ УКРАЇНСЬКОГО ВЧЕНОГО, ПИСЬМЕННИКА, ГРОМАДСЬКО-КУЛЬТУРНОГО ТА ПОЛІТИЧНОГО ДІЯЧА	30-47
Kovalets L. AFTER ALL OUR HRYHORII KUPCHANKO: AN ATTEMPT TO RE-READ THE HISTORY OF THE UKRAINIAN SCHOLAR, WRITER, PUBLIC, CULTURAL AND POLITICAL FIGURE	30-47
Добржанський О. КРАЄЗНАВСТВО БУКОВИНИ В ЧАСИ ПЕРЕБУВАННЯ КРАЮ В СКЛАДІ КОРОЛІВСТВА ГАЛИЧИНИ І ВОЛОДИМЕРІЇ (1786-1849 рр.)	48-57
Dobrzhanskyi O. BUKOVYNA LOCAL LORE STUDIES DURING THE STAY OF THE TERRITORY AS A PART OF THE KINGDOM OF GALICIA AND VOLODYMERIA (1786-1849)	48-57
Ботушанський В. , Ботушанський О. ІВАН ФРАНКО НА СТОРІНКАХ БУКОВИНСЬКОЇ ПРЕСИ (КІНЕЦЬ 80-х рр. ХІХ – ПОЧАТОК ХХ ст.)	58-70
Botushanskyi V. , Botushanskyi O. IVAN FRANKO ON THE PAGES OF THE BUKOVYNIAN PRESS (THE END OF THE 80s OF THE 19th CENTURY – THE BEGINNING OF THE 20th CENTURY)	58-70
Хома В. ВПЛИВ НЕГАТИВНИХ ЯВИЩ ОКУПАЦІЙНОЇ РОСІЙСЬКОЇ ВЛАДИ НА НАСЕЛЕННЯ ГАЛИЧИНИ І БУКОВИНИ В ПЕРІОД ПЕРШОЇ СВІТОВОЇ ВІЙНИ	71-77
Khoma V. INFLUENCE OF THE NEGATIVE PHENOMENA OF THE RUSSIAN OCCUPATION GOVERNMENT ON THE POPULATION OF GALICIA AND BUKOVYNA DURING WORLD WAR I	71-77
Дробіна Л. РАДЯНСЬКА СИСТЕМА ІНСТИТУЦІЙНОГО ДОГЛЯДУ І ВИХОВАННЯ ДІТЕЙ В ЗАХІДНИХ ОБЛАСТЯХ УКРАЇНИ ПІСЛЯ ДРУГОЇ СВІТОВОЇ ВІЙНИ	78-86
Drobina L. THE SOVIET SYSTEM OF INSTITUTIONAL CARE AND UPBRINGING OF CHILDREN IN THE WESTERN REGIONS OF UKRAINE AFTER WORLD WAR II	78-86
Ignătescu S., Pkiv M., Rusnak O. UKRAINIAN-ROMANIAN STAGES FOR STUDENT ARCHAEOLOGICAL PRACTICE	87-94
Ігнетеску С., Ільків М., Руснак О. УКРАЇНСЬКО-РУМУНСЬКІ ЕТАПИ СТУДЕНТСЬКИХ АРХЕОЛОГІЧНИХ ПРАКТИК	87-94
Юрій М. МІЖКУЛЬТУРНА КОМУНІКАЦІЯ В ПРОЦЕСІ УТВЕРДЖЕННЯ ЗАСАД УКРАЇНСЬКОЇ НАЦІОНАЛЬНОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ	95-103
Yurii M. INTERCULTURAL COMMUNICATION IN THE PROCESS OF ESTABLISHING THE FOUNDATIONS OF UKRAINIAN NATIONAL IDENTITY	95-103

Герегова С. РЕПРЕЗЕНТАЦІЯ ПОСТАТІ ЮРІЯ ФЕДЬКОВИЧА У КУЛЬТУРНІЙ ПАМ'ЯТІ ЧЕРНІВЦІВ	104-113
Herehova S. REPRESENTATION OF A PROMINENT PUBLIC FIGURE OF YURIY FEDKOVIYCH IN CHERNIVTSI'S CULTURAL MEMORY NARRATIVE	104-113

ВСЕСВІТНЯ ІСТОРІЯ

Бурачок Л., Демків М. ФОРМУВАННЯ ТА СТАНОВЛЕННЯ ОСОБИСТОСТІ ЄЛИЗАВЕТИ ІІ	114-120
Burachok L., Demkiv M. ELIZABETH II — FORMING AND BECOMING OF PERSONALITY	114-120

РЕЦЕНЗІЇ

Христан Н. «СУЧАСНІСТЬ ПОВЕРНЕНА У МИНУЛЕ». РЕЦЕНЗІЯ НА ЕНЦИКЛОПЕДИЧНЕ ВИДАННЯ: ЗАХІДНО-УКРАЇНСЬКА НАРОДНА РЕСПУБЛІКА 1918-1923: ЕНЦИКЛОПЕДІЯ: У 4 Т. Т.1: А-Ж. ІВАНО-ФРАНКІВСЬК, 2018. 688 с.; Т.2: З-О. ІВАНО-ФРАНКІВСЬК, 2019. 832 с.; Т.3: П-С. ІВАНО-ФРАНКІВСЬК, 2020. 576 с.; Т.4: Т-Я. ІВАНО-ФРАНКІВСЬК, 2021. 688 с.	121-123
Khrystan N. «MODERNITY RETURNED TO THE PAST». REVIEW OF THE ENCYCLOPEDIA: WEST UKRAINIAN PEOPLE'S REPUBLIC 1918-1923: ENCYCLOPEDIA: IN 4 VOLS. VOL. 1: A-ZH. IVANO-FRANKIVSK, 2018. 688 p.; VOL. 2: Z-O. IVANO-FRANKIVSK, 2019. 832 p.; VOL. 3. P-S. IVANO-FRANKIVSK, 2020. 576 p.; VOL. 4. T-YA. IVANO-FRANKIVSK, 2021. 688 p.	121-123

ЮВІЛЕЇ

Юрій М. ДО 85-РІЧЧЯ ДОКТОРА ІСТОРИЧНИХ НАУК, ПРОФЕСОРА ЯРОСЛАВА СТЕПАНОВИЧА КАЛАКУРИ	124-129
Yurii M. TO THE 85th ANNIVERSARY OF DOCTOR OF HISTORICAL SCIENCES, PROFESSOR YAROSLAV STEPANOVYCH KALAKURA	124-129

IN MEMORYIUM

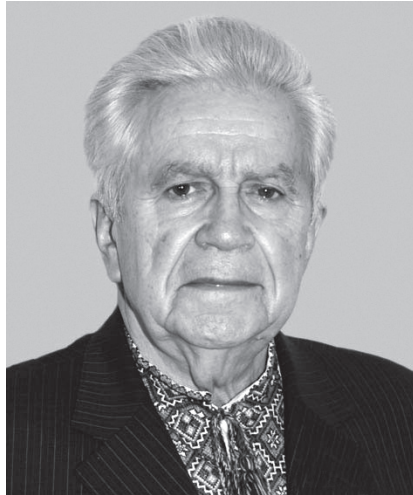
Добржанський О. БОТУШАНСЬКИЙ ВАСИЛЬ МЕФОДІЙОВИЧ (1935 – 2022)	130-131
Dobrzhansky O. BOTUSHANSKYI VASYL MEFODIIOVYCH (1935 – 2022)	130-131

ЮВІЛЕЇ

© Михайло Юрій* (Чернівці)

ДО 85-РІЧЧЯ ДОКТОРА ІСТОРИЧНИХ НАУК, ПРОФЕСОРА ЯРОСЛАВА СТЕПАНОВИЧА КАЛАКУРИ

В історії, в тому числі й українській, надзвичайно велика роль належить особистості, яка впливає на перебіг історичних подій, зумовлює їх прискорення чи гальмування. Саме видатні особистості, як правило, згуртовують навколо себе інших людей, надихають їх передовими ідеями, формуючи потужну суспільно творчу силу. Багатство світу полягає саме в оригінальних людях. Унаслідок їхньої діяльності світ не є порожнечою. Роздуми про людське життя, прояв його сили і є також тією історичною пам'яттю, що сприяє формуванню української ідентичності та консолідації українців¹.

Одним з яскравих уособлень пасіонарної частини українців, завдяки яким український етнос не розчинився серед інших народів, не розмився під впливом зросійщення, румунізації, мадяризації чи полонізації, а зберігся, поступово, попри всілякі перешкоди, трансформувався в українську політичну націю, згуртовуючи навколо себе представників різних народів, які мешкають в Україні, є Ярослав Степанович Калакура – доктор історичних наук, заслужений професор Київського національного університету імені Тараса Шевченка, академік Академії наук

---

* д.і.н., доцент кафедри історії України Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича.

Doctor of History, Associate Professor, Department of History of Ukraine, Yuriy Fedkovych Chernivtsi National University.

orcid.org/0000-0003-0965-6236

e-mail: m.yuriy@chnu.edu.ua

вищої школи України, відомий історіограф, джерелознавець, українознавець, професор кафедри архівознавства та спеціальних галузей історичної науки, вісімдесятип'ятирічний ювілей якого відзначається в цьому році.

Життєвий шлях Ярослава Степановича багато у чому подібний до біографії істориків його покоління: школа, педучилище, університет, аспірантура, науково-педагогічна та громадська діяльність. Водночас для нього характерна низка особливостей: а) він народився на Галичині за два роки до так званого «золотого вересня 1939-го», де рівень національної та релігійної свідомості був помітно вищим, ніж у комунізованій УРСР, що не могло не відбитися на морально-етичних цінностях майбутнього історика; б) його дитинство і юність, коли закладалися світоглядні орієнтири, припали, з одного боку, на часи світової війни, гітлерівської окупації, націоналістичного спротиву насадженню тоталітарних режимів, а з іншого – збіглися з ідеологічними маніпуляціями комуністичної влади, спрямованими на радянізацію дітей та молоді, виховання в піонерських і комсомольських організаціях, на формування в них лояльного ставлення до системи; в) помітний вплив на професійне становлення педагога й науковця справили атмосфера «потепління» в Коломийському педучилищі та Чернівецькому університеті, де він навчався в умовах переходу від агонії сталінізму до хрущовської «відлиги», розгортання руху шістдесятників та дисидентів, що живило його україноцентричні орієнтири, поєднувані з ідеалами націонал-комунізму; г) включення молодого науковця в орбіту партійно-комсомольської номенклатури й апаратної роботи не похитнуло національну свідомість і християнські цінності історика, що дозволило йому не стати фанатичним ортодоксом у радянські часи, а з відновленням державної незалежності України у числі перших у середовищі радянських істориків дистанціюватися від комуністичної ідеології, марксистської методології історичної науки й активно долучитися до відродження національних традицій української історіографії, розвитку українознавства, національного джерелознавства та архівознавства.

Трудову діяльність Я.С. Калакура розпочав у 1955 р. в Нижньовербзькій школі на Коломийщині, а науково-педагогічну – у 1964 р. в Станіславському педінституті (нині Прикарпатський національний університет ім. Василя Стефаника), а відтак майже пів століття його життя незмінно протікає у стінах Київського університету ім. Т.Г. Шевченка. Тут він був аспірантом у відомого історика Івана Івановича Шевченка, тут у 1980 р. захистив докторську дисертацію, пройшов шлях від заступника директора з навчальної та наукової роботи Інституту підвищення кваліфікації викладачів суспільних наук до проректора університету з навчальної роботи, директора Інституту суспільних наук у 80-х рр. З 1994 по 2002 р. очолював кафедру архівознавства та спеціальних галузей історичної науки, а після виходу на пенсію залишився професором цієї кафедри як заслужений професор університету. Саме робота в колективі кафедри стала чи не найголовнішим і найбільш плідним періодом у житті Ярослава Степановича як творчої особистості, педагога і дослідника в царині методології історичної науки, історіографії, українознавства, джерелознавства, архівознавства та археографії².

Науковий доробок Я.С. Калакури – вченого широкого творчого діапазону налічує понад 550 праць, серед яких індивідуальні та колективні монографії, підручники й навчальні посібники, авторські лекційні курси, численні публікації з проблем суспільно-політичної та соціокультурної історії, українського національно-визвольного та дисидентського рухів, біографістики. Водночас центральне місце у дослідженнях ученого посідають праці теоретико-методологічного характеру, присвячені фундаментальним проблемам методології наукового дослідження, історіографії, архівознавства та джерелознавства.

Звертаючись до аналізу внеску Я.С. Калакури у розвиток архівознавства, зазначимо, що ця тема вже порушувалася у публікаціях знаного українського історика й архівіста Р.Я. Пирога. На значенні архівознавчих досліджень ученого наголошувалося в енциклопедичному нарисі, опублікованому на сторінках біобібліографічного довідника «Українські архівісти (XIX–XX ст.)», окремих синтетичних працях та статтях з історіографії архівознавства. Водночас архівознавчий доробок Я.С. Калакури сьогодні потребує поглибленого аналізу та вивчення, особливо зважаючи на появу цілої низки нових оригінальних досліджень ученого.

«Складаючи портрет Я.С. Калакури як архівознавця, – зазначав Р.Я. Пиріг, – не можна обійти загальний діапазон його наукових інтересів, який вражає масштабністю і розмаїттям³. Очоливши на початку 1990-х років кафедру архівознавства та спеціальних галузей історичної науки Шевченкового

університету, він розгорнув масштабну організаційну та наукову роботу, спрямовану на розробку та імплементацію нової концепції професійної архівної освіти, поглиблення співпраці з державними архівними установами та академічними інституціями, підготовку нового покоління університетських програм і підручників з архівознавства, джерелознавства, історіографії, спеціальних історичних дисциплін.

Однією із спільних особливостей розвитку новітніх українознавства та української історіографії є засвоєння й дедалі ширше застосування методології цивілізаційного трактування історичного минулого, перехід від формаційної та подієвої історії до історії людей, процесів, явищ і цивілізацій. Цивілізаційна парадигма, яка ґрунтується на пріоритеті соціокультурних і духовно-ціннісних підходів, дає можливість створити більш повну картину історії, особливо країнознавчу, осмислити минувшину того чи іншого народу, держави, регіону в контексті світового історичного процесу. Підтвердженням цього є оригінальне, оприлюднене в 2012 р. у двох книгах, наукове дослідження відомих українських учених, докторів історичних наук Я. Калакури, М. Юрія, Л. Алексієвець та О. Удода, присвячене історії України з найдавніших часів до наших днів і підготовлене в контексті цивілізаційного пізнання⁴.

Варто зазначити, що видання названого дослідження було початком великого дослідницького проєкту «Українська цивілізація», ініціатором якого був Ярослав Степанович. Книги написані з використанням міждисциплінарного підходу та мають чітко виражений історіософський зміст. У них з'ясовано сутність та особливості цивілізаційного пізнання давньої, середньовічної, ранньомодерної, нової та новітньої України. Викладено погляд на традиційне суспільство, етногенез українців, творення української нації, розглянуто історію України з позиції міждисциплінарного підходу в умовах тоталітаризму і кризові ризики в добу незалежності. Продовженням згаданого проєкту щодо цивілізаційного контексту пізнання України стала колективна монографія за участю Я.С. Калакури про цивілізаційне бачення української культури⁵. В монографії з'ясовується сутність цивілізаційного розуміння культури, місце українського культурного ландшафту в українській регіональній цивілізації, у європейському та світовому цивілізаційному і культурному просторі. Особлива увага звернена на сакральність давньоруської культури, рубіжне значення прийняття християнства і входження в цивілізаційний етап розвитку, роль писемності, книгодрукування, духовних цінностей епохи Ренесансу і Просвітництва, їх вплив на формування духовного світу України як чинника становлення української нації, на місце творчості Тараса Шевченка в кристалізації національної ідеї. Аналізуються наслідки сталінських репресій, показано спротив тоталітаризму. Значне місце відведене розвитку культури в умовах незалежності.

Продовженням проєкту «Українська цивілізація» є монографія «Ментальний вимір української цивілізації»⁶. В книзі висвітлюється сутність ментального виміру української регіональної цивілізації, її феномен, історичні витоки й основні етапи розвитку. Викладено теоретико-методологічне, історіософське та історіографічне підґрунтя цивілізаційного осмислення ментальності українського народу. Досліджується еволюція ментального образу українців під впливом зародження писемності, прийняття християнства, формування козацтва, розвитку книгодрукування, університетської освіти, науки, міжконфесійного діалогу, засвоєння духовних цінностей епохи Ренесансу і Просвітництва, історіософії Григорія Сковороди, Тараса Шевченка, Івана Франка, Лесі Українки, Михайла Грушевського та ін. Аналізуються регіональні, культурні, духовні, психоповедінкові особливості менталітету українців на материковій території та в діаспорі. Простежуються руйнівні наслідки для української ментальності репресивної політики імперських та комуністичних режимів, голодоморів та воєнничого безбожництва, показано форми самозахисту менталітету українців, їх спротив асиміляційним процесам.

Близько тисячі років тому онук Ярослава Мудрого Великий князь київський Володимир Всеволодович (Мономах) у славнозвісному «Повчанні дітям» поставив ключове філософське питання і спонукав до відповіді на нього: «Що таке людина, як розумієш її? Велика розумом людина, та не може досягнути вона всіх чудес землі»⁷. Серед цих «чудес» або, за словами Аристотеля, «див світу» найбільш загадковим явищем і найунікальнішою істотою є сама людина. З'ясування сутності людини, її походження, ролі і місця в природі та суспільстві є основним питанням філософії, всієї

гуманітаристики, науки загалом, релігії та мистецтва. З часів найдавнішої міфології, античної філософії і до сьогодні не припиняється пошук відповідей на питання про походження, сутність і призначення людини. Це уривок з наступного видання згаданого проєкту «Антропологічний код української культури і цивілізації»⁸, де Ярослав Степанович є співавтором. У названій праці з'ясовуються історичні, теоретичні та методологічні засади наукового пізнання антропологічного коду української культури і цивілізації, їх самобутності і загадковості, в епіцентрі яких перебуває людина як унікальна і найвища цінність. Розкривається його сутність як сукупність образів, засобів біологічного і соціокультурного характеру, пов'язаних з певним комплексом стереотипів свідомості окремої людини або групи людей, які виражаються в архетипах, менталітеті, інтелектуальному, моральному і матеріальному житті, в політичній і соціальній організації суспільства, його культурі та цивілізації. Аналізується зміст і функції антропологічного коду культури та цивілізації на різних етапах історії України – від найдавніших часів до сучасності як системи значень і типів мислення людини, її психології і менталітету, способів сприйняття нею цінностей, інтелектуального й емоційного розуміння світу.

Українська національна ідентичність є сукупністю світоглядних ідей, поглядів, концепцій і уявлень щодо засадничих інтересів українців та пошуку дієвих засобів і шляхів їх забезпечення. Вона являє собою довготривалий процес формування й усвідомлення себе українцем, повноправним творцем своєї долі, зокрема суб'єктом політичної дії. Основним виразником української ідентичності виступає українська людина, яка є носієм самобутньої і неповторної національної культури, духовного світу та ментальності⁹.

Проблемам етногенезу української людини, її цивілізаційного коду, процесу зародження, становлення та розвитку української регіонально-локальної цивілізації та формування цивілізаційних засад ідентичності українства присвячене останнє монографічне дослідження названого проєкту за участю Я. Калакури¹⁰. Як вказано в монографії, концепти «ідентичність» та «цивілізація» стали чи не найбільш актуальними і поширеними в понятійному апараті новітньої гуманітаристики. Їх взаємодія і взаємообумовленість спричинили інституціоналізацію такого поняття, як «цивілізаційна ідентичність». Його появу в науці пов'язують з іменем американського політолога С. Гантінгтона, який розглядав цивілізаційну ідентичність як найширший вияв культурної ідентичності, котра формує модель згуртованості людей і слугує засобом їх самовизначення з погляду походження, релігії мови, історії, цінностей, звичаїв та інститутів. Вимір цього концепту і став об'єктом названого дослідження як завершального в циклі праць з цивілізації історії і культури України. Виходячи зі сказаного, у монографії з'ясовуються теоретико-методологічні засади сутності цивілізаційної ідентичності, її структура: етнічна, національна, культурна, релігійна, політична, громадянська, європейська та інші складові; зв'язок цивілізаційної ідентичності з менталітетом і глобалітетом у динаміці історичного поступу та трансформацій.

Незважаючи на свій поважний вік, Ярослав Степанович завжди відстоює право українців на самобутність та власну державність та наголошує про громадянський обов'язок українських вчених активно й швидко реагувати у своїх дослідженнях на спроби антиукраїнських сил як в Україні, так і в РФ щодо заперечення етнокультурної реальності й перетворення України на Малоросію, Новоросію та у невід'ємну складову так званої «великої історичної Росії» і «руського мира» загалом, а українців на малоросів і хохлів зокрема.

За самовіддану багаторічну працю в царині української освіти та науки Я. Калакура відзначений численними званнями, нагородами та преміями: академік Академії наук вищої школи (АН ВШ), член Українського історичного товариства, заслужений працівник Вищої школи УРСР (1984), відмінник народної освіти України (1997), заслужений професор КНУ імені Тараса Шевченка (2003). Він нагороджений Почесною грамотою Верховної Ради УРСР (1987), орденом «За заслуги» III ступеня (2002), орденом «За заслуги» II ступеня (2012), Почесною Грамотою Верховної Ради України (2009), чотирма медалями, освітянськими знаками Антона Макаренка (1997), Петра Могили (2007), а також є лауреатом нагороди Ярослава Мудрого АН ВШ (2002), премій імені Василя Веретенникова (2000) та імені Григорія Сковороди (2007), іменних премій Михайла Драгоманова, Петра Тронька, Почесним професором Прикарпатського НУ імені Василя Стефаника та Університету Григорія Сковороди в Переяславі. Крім того, вчений удостоєний Державної стипендії визначним діячам освіти України,

нагрудного знака МОН України «За наукові та освітні досягнення» та Золотої відзнаки вченої ради Київського національного університету імені Тараса Шевченка.

Я вдячний долі, яка звела мене на науковій ниві у співпраці з Ярославом Степановичем Калакурою, що продовжується уже двадцять років. Увесь цей час Ярослав Степанович був для мене учителем і наставником з методологічних, історичних, цивілізаційних, історіософських питань, які допомагали розкривати багатогранну сутність нашого народу. Спасибі Вам і хай Вас береже Бог.

¹ Краснодемська І., Фігурний Ю., *Дослідник міждисциплінарності та наукового синтезу українознавства (до 85-річчя Ярослава Калакури)* [Researcher of Interdisciplinarity and Scientific Synthesis of Ukrainian Studies (for Yaroslav Kalakura's 85th Birthday)], in «Українознавство», 2022, №3(84), с. 227.

² Реєнт О., *До 80-річчя доктора історичних наук, професора Я.С. Калакури* [To the 80th Anniversary of Doctor of Historical Sciences, Professor Ya.S. Kalakura], in «Український історичний журнал», 2017, №5, с. 224-225.

³ Пиріг Р., *Щедрі три чверті віку професора Ярослава Калакури* [Generous Three-Quarters of the Age of Professor Yaroslav Kalakura], in «Архіви України», 2012, №5, с. 233.

⁴ Юрій М., Алексієвець Л., Калакура Я., Удод О., *Україна найдавнішого часу XVII століття: цивілізаційний контекст пізнання* [Ukraine of the Earliest Times of the 17th Century: the Civilizational Context of Knowledge], Тернопіль, Астон, 2012, кн. I, 700 с.; Юрій М., Алексієвець Л., Калакура Я., Удод О., *Україна найдавнішого часу XVII століття: цивілізаційний контекст пізнання* [Ukraine of the Earliest Times of the 17th Century: the Civilizational Context of Knowledge], Тернопіль, Астон, 2012, кн. II, 696 с.

⁵ Калакура Я., Рафальський О., Юрій М., *Українська культура: цивілізаційний вимір* [Ukrainian Culture: Civilizational Dimension], Київ, ІПіЕНД ім. І.Ф. Кураса НАН України, 2015, 496 с.

⁶ Калакура Я., Рафальський О., Юрій М., *Ментальний вимір української цивілізації* [The Mental Dimension of Ukrainian Civilization], Київ, Генеза, 2017, 560 с.

⁷ «Повчання» *Володимира Мономаха* [Teachings of Volodymyr Monomakh], in «Історія української філософії. Хрестоматія», упорядник М.В. Кашуба, Львів, Видавничий центр ЛНУ ім. І. Франка, 2004, с. 21.

⁸ Рафальський О., Калакура Я., Коцур В., Юрій М., *Антропологічний код української культури і цивілізації* [Anthropological Code of Ukrainian Culture and Civilization], Київ, ІПіЕНД ім. І.Ф. Кураса НАН України, 2020, книга I, 432 с.; Рафальський О., Калакура Я., Коцур В., Юрій М., *Антропологічний код української культури і цивілізації* [Anthropological Code of Ukrainian Culture and Civilization], Київ, ІПіЕНД ім. І.Ф. Кураса НАН України, 2020, книга II, 536 с.

⁹ Калакура Я., *Архівний менеджмент в умовах демократизації та децентралізації суспільства* [Archive Management in Conditions of Democratization and Decentralization of Society], in «Архіви України», 2016, №6, с. 124.

¹⁰ Рафальський О., Калакура Я., Калакура О., Юрій М. *Цивілізаційна ідентичність українства: історія і сучасність* [Civilizational Identity of Ukrainians: History and Modernity], Київ, ІПіЕНД ім. І.Ф. Кураса НАН України, 2022, 512 с.

References

1. Kalakura Ya., Arkhivnyi menedzhment v umovakh demokratyzatsii ta detsentralizatsii suspilstva [Archive Management in Conditions of Democratization and Decentralization of Society], in «Arkhivy Ukrainy», 2016, №6, s. 119-135.
2. Kalakura Ya., Rafalskyi O., Yurii M., Mentalnyi vymir ukrainskoi tsyvilizatsii [The Mental Dimension of Ukrainian Civilization], Kyiv, Heneza, 2017, 560 s.
3. Kalakura Ya., Rafalskyi O., Yurii M., Ukrainska kultura: tsyvilizatsiinyi vymir [Ukrainian Culture: Civilizational Dimension], Kyiv, IPiEND im. I.F. Kurasa NAN Ukrainy, 2015, 496 s.
4. Krasnodemska I., Fihurnyi Yu., Doslidnyk mizhdystsyplinarnosti ta naukovooho syntezy ukrainoznavstva (do 85-richchia Yaroslava Kalakury) [Researcher of Interdisciplinarity and Scientific Synthesis of Ukrainian Studies (for Yaroslav Kalakuras 85th Birthday)], in «Ukrainoznavstvo», 2022, №3(84), s. 224-248.
5. «Povchannia» Volodymyra Monomakha [Teachings of Volodymyr Monomakh], in «Istoriia ukrainskoi filosofii. Khrestomatia», uporiadnyk M.V. Kashuba, Lviv, Vydavnychiy tsentr LNU im. I. Franka, 2004, 356 s.

6. Pyrih R., Shchedri try chverti viku profesora Yaroslava Kalakury [Generous Three-Quarters of the Age of Professor Yaroslav Kalakura], in «Arkhivy Ukrainy», 2012, №5, s. 228-234.
7. Rafalskyi O., Kalakura Ya., Kalakura O., Yurii M. Tsyvilizatsiina identychnist ukrainstva: istoriia i suchasnist [Civilizational Identity of Ukrainians: History and Modernity], Kyiv, IPIEND im. I.F. Kurasa NAN Ukrainy, 2022, 512 s.
8. Rafalskyi O., Kalakura Ya., Kotsur V., Yurii M., Antropolohichniy kod ukrainskoi kultury i tsyvilizatsii [Anthropological Code of Ukrainian Culture and Civilization], Kyiv, IPIEND im. I.F. Kurasa NAN Ukrainy, 2020, knyha I, 432 s.
9. Rafalskyi O., Kalakura Ya., Kotsur V., Yurii M., Antropolohichniy kod ukrainskoi kultury i tsyvilizatsii [Anthropological Code of Ukrainian Culture and Civilization], Kyiv, IPIEND im. I.F. Kurasa NAN Ukrainy, 2020, knyha II, 536 s.
10. Reient O., Do 80-richchia doktora istorychnykh nauk, profesora Ya.S. Kalakury [To the 80th Anniversary of Doctor of Historical Sciences, Professor Ya.S. Kalakura], in «Ukrainskyi istorychnyi zhurnal», 2017, №5, s. 224-225.
11. Yurii M., Aleksiiievets L., Kalakura Ya., Udod O., Ukraina naidavnishoho chasu KhVII stolittia: tsyvilizatsiinyi kontekst piznannia [Ukraine of the Earliest Times of the 17th Century: the Civilizational Context of Knowledge], Ternopil, Aston, 2012, kn. I, 700 s.
12. Yurii M., Aleksiiievets L., Kalakura Ya., Udod O., Ukraina naidavnishoho chasu KhVII stolittia: tsyvilizatsiinyi kontekst piznannia [Ukraine of the Earliest Times of the 17th Century: the Civilizational Context of Knowledge], Ternopil, Aston, 2012, kn. II, 696 s.

Наукове видання

Науковий вісник Чернівецького університету імені Юрія Федьковича:
Ч-49 Історія. Чернівці : Чернівецький університет, 2022. № 2. 132 с.
ISSN 2414-9012

Літературний редактор *Звенигородська Л.В.*
Комп'ютерна верстка *Басараба А.Т.*

Підписано до друку 22.10.2022. Формат 60x84/8.
Папір офсетний. Друк різнографічний. Умов.-друк. арк.15,3.
Обл.-вид. арк.16,5. Зам. 3-014.

Видавництво та друкарня Чернівецького національного університету.
58002, Чернівці, вул. Коцюбинського, 2.
e-mail: ruta@chnu.edu.ua
Свідоцтво суб'єкта видавничої справи ДК № 891 від 08.04.2002.